

Univerzita Hradce Králové
Filozofická Fakulta

Bakalářská práce

2019

Josef Nejman

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra filozofie a společenských věd

Estensionální vs. intenzionální teorie významu

Bakalářská práce

Autor: Josef Nejman

Studijní program: B6101 / Filozofie

Studijní obor: 6101R029 / Filozofie a společenské vědy

Forma studia: prezenční

Vedoucí práce: prof. RNDr. Jaroslav Peregrin, CSc.

Hradec Králové 2019

Zadání bakalářské práce

Autor:	Josef Nejman
Studium:	F16BP0175
Studijní program:	B6101 Filozofie
Studijní obor:	Filozofie a společenské vědy
Název bakalářské práce:	Extenzionální vs. intenzionální teorie významu
Název bakalářské práce AJ:	Extensional vs. Intensional Theories of Meaning

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Pokus Gottloba Fregy o vymezení pojmu významu vyústil v rozlišení mezi smyslem a významem, které bylo potom Rudolfem Carnapem nahrazeno rozlišením mezi intenzí a extenzí. Carnapova argumentace směřuje k tomu, že význam v intuitivním slova smyslu se blíží mnohem spíše intenzi než extenzi, takže chceme-li explikaci této intuice, musíme vyvinout teorii intenzí. Cílem práce je shrnout a kriticky zhodnotit argumenty, které bývají uváděny ve prospěch intenzionálního chápání významu.

CARNAP, R. (1955): 'Meaning and Synonymy in Natural Languages', *Philosophical Studies* 7, 1955, 33-47; český překlad 'Význam a synonymie v přirozených jazycích' v Carnap: *Problémy jazyka vědy*, Svoboda, Praha, 1968. CMOREJ, Pavel. *Úvod do logické syntaxe a sémantiky*. Praha: Triton, 2002. *Filozofická setkávání*. ISBN 80-7254-294-X. FREGE, G. (1892): 'Über Sinn und Bedeutung', *Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik* 100, 1892, 25-50; český překlad 'O smyslu a významu' *SCI & PHI* č. 4, 1993, 33-75. MATERNA, P. & Pala, R. & Zlatuška, J. (1989): *Logická analýza přirozeného jazyka*, Academia, Praha, kapitola 'Extenzionallismus'. PEREGRIN, Jaroslav.

Úvod do teoretické sémantiky: principy formálního modelování významu. 2. aktualiz. vyd. Praha: Karolinum, 2003. *Učební texty Univerzity Karlovy v Praze*. ISBN 8024606356. PEREGRIN, Jaroslav. *Kapitoly z analytické filosofie*. 2. vyd. Praha: Filosofia, 2014. ISBN 9788070074206. TICHÝ, P. (1978): 'De Dicto and De Re', *Philosophia* 8, 1978; český překlad v Tichý: *O čem mluvíme? (Vybrané stati k logice a sémantice)*, Filosofia, Praha, 1996.

Garantující pracoviště:	Katedra filosofie a společenských věd, Filozofická fakulta
-------------------------	---

Vedoucí práce:	prof. RNDr. Jaroslav Peregrin, CSc.
----------------	-------------------------------------

Oponent:	Mgr. Ladislav Koreň, Ph.D.
----------	----------------------------

Datum zadání závěrečné práce:	10.1.2018
-------------------------------	-----------

Prohlášení studenta

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Josef Nejman

Poděkování

Chtěla bych poděkovat prof. RNDr. Jaroslavu Peregrinovi, CSc. za vedení mé bakalářské práce, cenné rady a odborný dohled. Děkuji také Mgr. Markétě Panouškové, Ph.D. za vážený čas, který mé práci věnovala.

Anotace

NEJMAN, Josef. *Estenzionální vs. intenzionální teorie významu*. Hradec Králové: Filosofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2019, s. 46. Bakalářská práce.

Předmětem bakalářské práce je v první řadě oblast sémantiky. Kladou se zde otázky typu, co je to sémantika, jak porozumět pravé povaze významu či jaký vliv na ni má pravdivost. Dále následuje Gottlob Frege, myslitel 19. století, jenž významně ovlivnil chápání této nauky svými termíny Sinn a Bedeutung. Dozvíme se zde, jaký rozdíl je mezi předmětem a pojmem. Další stěžejní kapitolou je vliv Rudolfa Carnapa, který jako první přichází s náhradními termíny extenze a intenze. Dalším unikátním postřehem bylo rozlišení faktické a logické pravdivosti. Posledním oddílem této práce je prezentace dopadu myslitele 20. století, kterým je Richard Montague, jenž nauce o významu přinesl koncept možných světů. Volba mezi nutným a možným konceptem skutečnosti byla v tomto ohledu zcela unikátní.

Klíčové slova: význam, smysl, intenze, extenze, sémantika

Anotation

NEJMAN, Josef. *Extensional vs. Intensional Theories of Meaning*. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2019, 46 pp. Bachelor Thesis.

The subject of the bachelor thesis is the area of semantics. It deals with the question of what the semantics is or how to understand the true nature of meaning and truth-value determination. The following matter is Gottlob Frege, a thinker of the 19th century, who significantly influenced understanding of this matter by his own new terms: Sinn (sense) and Bedeutung (reference) or concept and object. Next principal point is the influence of Rudolf Carnap, who invented alternative terms to Frege's ones: extension and intension. Another unique observation was the distinction between factual and logical truth. The last part of this work is the influence of Richard Montague, a thinker of the 20th century, who introduced the concept of possible worlds. The choice between necessary and possible world is a quite unique and very interesting concept.

KEYWORDS: reference, sense, intension, extension, semantics

Obsah

1. Úvod.....	10
2. Co je to sémantika?.....	11
2.1. Oblast sémantiky.....	11
2.2. Pravá povaha významu nalezena?.....	13
2.2.1. Jsou významy hmatatelnými entitami?.....	13
2.2.2. Jsou významy věcí čistě subjektivní?.....	14
2.2.3. Význam a jeho existence v říši objektivních abstrakt?.....	15
2.2.4. Pozbývá předmětnost významu na svém významu?.....	17
2.3. Význam a jeho vliv na pravdivost.....	17
2.4. Strukturální pohled na povahu významu.....	21
3. Frege a jeho pohled na sémantiku.....	23
3.1. Distinkce mezi předmětem a pojem.....	23
3.2. Význam a smysl výrazů.....	24
3.3. Význam a smysl výroku.....	25
3.4. Význam a smysl věty.....	26
3.5. Fregův princip.....	27
3.6. Fregův konečný náčrt teorie významu.....	29
4. Carnap a jeho pohled na sémantiku.....	30
4.1. Carnapova sémiotická triáda.....	30
4.2. Carnap a jeho převratné pojmoví.....	30
4.3. L a P pravdivost.....	32
4.4. Teoretické znázornění extenzí a intenzí.....	33
4.5. Praktické znázornění extenzí a intenzí.....	34
5. Montague a možné světy.....	36
5.1. Možné světy znovu na vrcholu?.....	36
5.2. Montaguovy operátory.....	38

5.3. Užití Montaguových operátorů v praxi	39
6. Závěr	42
7. Použitá literatura	45

1. Úvod

Říká se, že když je někdo, kdo nějaké věci dostatečně nerozumí, pak jej nedokáže srozumitelně popsat. Když jsem zjistil, že přesně tak je tomu i v mém případě, okamžitě bylo jasné, o čem bude má bakalářská práce. S tímto rozhodnutím jsem si současně stanovil cíl, kterého bych chtěl v této práci dosáhnout. Takovým cílem je uspokojivá znalost různých pojetích významu samotného, jakým prizmatem na tuto problematiku nahlíželi ti nejfamóznější myslitelé našich dějin, k jakým názorům došli a s jakými potížemi se jejich myšlenkové ideje musely potýkat.

Nejprve se podíváme na problematiku samotné sémantiky, která je v tomto smyslu naprostým pilířem toho, o čem se tu později budeme bavit. Ukážeme si, co by mohlo být povahou významu, tedy to, jak si lze význam představit. Následně Vám nastíním vliv pravdivosti na významovou složku, jinými slovy na to, jakou úlohu může mít pravdivost na význam samotný. Mým dalším a zároveň posledním krokem v kapitole o sémantice bude náčrt struktury povahy významu.

Dále se společně podíváme na významného myslitele, jenž je považován za zakladatele působení v této problematice. Tímto myslitelem je Gottlob Frege, u kterého bych Vám rád představil jeho distinkci mezi předmětem a pojmem, tedy objev, jenž se později ukázal býti velice významným. Tento postřeh hrál vlivnou roli v další a navazující problematice, kterou bude odlišení mezi významem a smyslem. Tím Frege předznamenal následující kapitolu, v kteréžto bude hlavním představitelem Rudolf Carnap.

Byl to Carnap, který nahradil Fregovy pojmy *Sinn* a *Bedeutung* za nové, více neutrální pojmy intenze a extenze. Tyto pojmy nás budou provázet celou mou prací. Ukážeme si, co tyto dva termíny obsahují, tedy to, co si pod nimi lze představit. Rovněž Vám nastíním, jaký rozdíl je mezi logickou a faktickou pravdivostí. Dále bych Vám rád vykreslil práci myslitele, který do problému teorie významu vnesl nové světlo v podobě možných světů, o kterých se budeme bavit v posledním oddílu této práce. Tato kapitola bude věnována Richardu Montaguovi.

2. Co je to sémantika?

2.1. Oblast sémantiky

Sémantika je, jednoduše řečeno, nauka o významu. To nám ovšem jako odpověď stačit dozajista nebude, jelikož význam jako takový není až tak jednoduchou záležitostí, ba naopak je problematickou součástí filosofie, jíž se mnozí myslitelé neodbytně zabývají po několik desítek let.

Existuje velké množství toho, jak se dá nauka o významu chápat. Zde si ukážeme dvě význačná a důležitá pojetí sémantiky, kterými jsou extenzionální a intenzionální teorie významu. Pokusím se Vám je teoreticky vysvětlit, ukázat jejich slabiny či meze a co především – jejich uplatnění na praktických příkladech, které zde budou manifestovat to, jak tato nauka funguje v praxi. Jsou zde samozřejmě i další typy sémantik, například hyperintenzionální, dynamická, kontextuální etc., ale těmi se zde zabývat nebudu.

O sémantiku jako takovou se zajímalo nesčetné množství myslitelů a každý z nich se k této věci vyjadřoval odlišným způsobem, ačkoliv v jádru této problematiky si tyto deskripce byly velice podobné. Je zřejmé, že ti, kteří se o tuto problematiku zajímali na počátcích našich věků, měli jiný náhled než ti, kteří se pohybují ve věku moderním. Samozřejmě, že zde později uvedu myslitele, které jsem zmínil v úvodu a kteří se sémantice zavděčili svými průlomovými objevy, ale teď bych Vám rád představil myslitele Michela Bréala. Byl to francouzský lingvista a filolog. To on poprvé užil výrazu *sémantika*, jenž je podle výše uvedeného myslitele v protikladu k fonetice. Podobně to měl s definicí slova *sémantika* německý logik Rudolf Carnap, který tento pojem vymezil na vztah, respektive nauku o vztazích mezi výrazy jazyka a tím, co tyto výrazy označují. Podle tohoto německého logika je sémantika v protikladu s pragmatikou a syntaxí, ale o tom více v kapitole o tomto mysliteli a jeho náhledu na sémantické chápání.¹ John Searle definuje rozdíl mezi syntaxí a sémantikou jako něco, co má „obsah“ (sémantika) a co má pouze „formu“ (syntax). Chce tím poukázat na fakt, že syntax z definice abstrahuje od „obsahu“ slov a zaměřuje se pouze na jejich formu. Na okraj bych ještě například zmínil Quinovu „behaviorální sémantiku“, která definuje sémantiku z hlediska, respektive přístupem pragmatistickým.²

¹ PEREGRIN, Jaroslav. Úvod do teoretické sémantiky. 2. vyd. Praha : Karolinum, 2003, s. 1.

² RACLAVSKÝ, Jiří. Co je sémantika. 2006, s. 265.

Co to pragmatika a syntax znamená? Pragmatika (z řeckého *pragma*, jednání, konání) je vztah mezi uživatelem jazyka a tím, co tento uživatel říká. Syntax, jinými slovy skladba je vztah mezi znakem a tím, co onen zmíněný znak označuje.³

Byla samozřejmě nastolena otázka, zda by se termín sémantiky nedal vysvětlit jaksí jednodušeji. Dle amerického jazykovědce J. J. Katze by se nauka o významů dala vysvětlit hned několika zajímavými termíny, mezi nimiž Vám představím sedm z nich, které shledávám nejvíce relevantními.⁴ Ty se teď pokusím nastínit na praktických příkladech.

- a) Termín *superordinace*, který znamená nadřazenost pojmů ('strom' a 'les') či ('zvíře' a 'stádo').
- b) Pojem *antonymie* je protikladnost významů ('voda' a 'oheň') či ('tvrdost' a 'měkkost').
- c) Opakem výše zmíněného je *synonymie*, která poukazuje na stejnost významů slov, například 'automobil' a 'vůz'.
- d) Zajímavým aspektem v tomto ohledu je také *redundance*, kterou se míní stejnost významů výrazu s jeho částmi ('mokrá voda' a 'voda'). Velice známým příkladem je též ('kulatá koule' a 'koule').
- e) *Smysluplnost a sémantická anomálie* je přítomnost či nepřítomnost významového prvku, *víceznačnost* zase znamená prezenci více významů, například slovo 'oko' může označovat paví oko, ale i lidské oko. Nebo například slovo 'zámek' může označovat budovu pro šlechtice, ale i obyčejný zámek na kolo.
- f) Posledním termínem je *sémantická podobnost a rozdílnost* ('vedro' a 'horko') čili oběma slovy vyjadřují jakoby pocitový vjem tepla.⁵

³ BAKEŠOVÁ, Alena. *Filosofický slovník*. 1. vyd. Praha : Knižní klub, 2009, s.267.

⁴ PEREGRIN, Jaroslav. Úvod do teoretické sémantiky. 2. vyd. Praha : Karolinum, 2003, s. 1.

⁵ Tamtéž, s. 1 - 2.

Dalších šest myslitelových termínů má, zdá se, společného jmenovatele, a sice pravdivost, přičemž tři z nich se pravdivosti či nepravdivosti týkají přímo:

Inkonzistenci lze pojímat jako nemožnost být pravdivým (věty jako 'Miloš Zeman je muž.' a 'Miloš Zeman je žena.'). Tento druh vět, který je vyjádřený pomocí konjunkce, nám říká, že první i druhá věta jsou pravdivé, což ale není možné, neboť si jednoduše rozporují. Řečeno Katzovými slovy „sémanticky nepravdivé“. ⁶

Následuje *vyplývání*, které má za povahu zachování pravdivosti. Vyplyvání si lze znázornit na následujícím příkladu → Vezměme si pravdivou větu 'Miloš Zeman je prezidentem České republiky.'⁷ Z této věty vyplývá, že Česká republika má funkci prezidenta.

Poslední z těchto tří je *presupozice* nějakého výroku, což v podstatě znamená to, co vyplývá jak z toho výroku, tak zároveň z jeho negace ('Miloš Zeman existuje.' jeinn presupozicí výroku 'Miloš Zeman čte knihu.', protože vyplývá z předchozího výroku, ale zároveň vyplývá i z jeho negace, a sice z výroku 'Miloš Zeman nečte knihu.', protože tu stále máme osobu Miloše Zemana, který je buď schopen číst knihu, nebo není schopen číst knihu, tak či onak, pořád je pro tyto výroky nutné, aby osoba Miloše Zemana existovala.

2.2. Prává povaha významu nalezena?

Význam je to, co odlišuje pouhý soubor znaků od smysluplného výrazu. Je něčím, co je spojeno s jazykovým výrazem a evokuje to v naší mysli jakoby obrazec, jenž je reflektován slovy. Jak si tedy lze představit povahu či charakterizaci významu samotného? Nyní charakterizují čtyři možné typy odpovědí na tuto, pro mnohé tajemstvím opředenou otázku.⁸

2.2.1. Jsou významy hmatatelnými entitami?

Tato odpověď se zdá být adekvátní v případě vlastních jmen (významem výrazu 'Rudá planeta' je jisté těleso na hvězdném nebi, které je planetou Mars nebo v případě jména 'Miloš Zeman' je osoba Miloše Zemana, aktuálně českého prezidenta). Pak je tu případ jmen v širším slova smyslu (například taková deskripce 'autor článku Prognostika a

⁶ Tamtéž, s. 2.

⁷ Tato informace je pravdivá pouze v rámci jistého období. Dnes, dne 04.04.2019, to pravda je, proto jej mohu použít jako pravdivou větu.

⁸ Tamtéž, s. 2 - 3.

přestavba' je znovu osoba Miloše Zemana, významem jmenné fráze 'nejjasnější hvězda na večerním nebi' je Večernice čili planeta Venuše). Problém vyvstává tehdy, jakmile se začne uvažovat o jménech jiných než těch vlastních (co například označuje infinitiv 'házet' nebo přídavné jméno 'červený?'). Lze použít i jiné příklady podmětů, které postrádají reálný předmět ('maxipes Fík' či folklorní postava 'Krakonoš'). Jak se s tímto problémem vypořádat? Buď' připustíme, že reálné předměty, označované podměty 'maxipes Fík' či nám známý 'Krakonoš', někde v tom našem fyzickém světě existují a toulají se spolu po humnech a zároveň připustíme, že předměty slov, které v normálním slova smyslu neexistují (jako je 'házení'), skutečně existují, anebo zavrhneme majoritní část našeho jazyka tím, že ji odepřeme „právo“ na význam. Dobře to vystihuje profesor Peregrin, který k této věci říká:

„První z těchto možností by vedla k podivnému postoji, že některé věci existují i neexistují, což nedává v případě fyzické, tj. “hmatatelné” existence dost dobrý smysl; a i ta druhá je těžko přijatelná, protože by vedla k tomu, že bychom spoustu intuitivně smysluplných slov museli prohlásit za “bez významu”⁹

2.2.2. Jsou významy věcí čistě subjektivní?

Tato představa pojednává s významy jako s představami každého z nás. Naše představy mají myšlenkovou povahu a každá z nich je bytostně nedostupná vůči ostatním myslím. Jméno 'Krakonoš', které se v mé mysli personifikuje do osoby postaršího muže s berlí a dlouhými vousy, označuje Krakonoše, 'Miloš Zeman' označuje českého prezidenta Miloše Zemana. Je tedy evidentní, že má představa, resp. „obsah“ slova 'Krakonoš' či 'červeně' je striktně vzato odlišná než představa jiného člověka. Jak píše profesor Peregrin:

„Význam ale činí ze slova použitelný nástroj komunikace právě proto, že může být sdílen mnohými, mluvčími a jeho posluchači, že je tedy bytostně intersubjektivní.“¹⁰

⁹ Tamtéž, s. 3.

¹⁰ Tamtéž, s. 4.

2.2.3. Význam a jeho existence v říši objektivních abstraktů?

Je tedy otázkou, kam až lze zajít. Pokud odmítneme představu, že existují předměty ve fyzickém světě, v kterých sídlí významy a zároveň s tím odmítneme existenci světů myšlenkových, tedy čistě subjektivních, pak nám nezbývá nic jiného než přijmout holý fakt, že musí existovat svět, který není ani fyzický, ani subjektivní, ale i přesto by měl fungovat jako jakýsi Platonův svět idejí. Ostatně není na tom nic podivného, i u čísel tomu tak bylo, a stále je, a málo komu to přišlo nesmyslné, protože i zde se zdá být špatným krokem prohlásit, že čísla postrádají existenci, neboť je každodenně používáme, a přitom jen těžko říci, že jsou čísla hmatatelnými entitami. Zdá se tedy, že se tu pohybujeme v jakési „třetí říši“, kterou načrtl Gottlob Frege a o které se tu ještě párkrát zmíním.¹¹ Profesor Peregrin k tomuto dodává:

„V našem století získala novou oporu v matematické teorii množin, která, jak uvidíme dále, nám dovoluje studium „třetí říše abstraktních entit“ opřít o matematiku a učinit ho velice přímočarým. Říše množin je totiž zřejmě intersubjektivní, a je navíc extrémně „přehledná“: je postihnutelná čistě matematickými metodami.“¹²

¹¹ Tamtéž, s. 4 - 5.

¹² Tamtéž, s. 5.

Jiří Raclavský ve své knize *Jména a deskripce: Logicko-sémantická zkoumání* tuto konkrétní potíž vysvětluje takto:

„Například je přijímáno, že výrazy mají významy, že uživatelé téhož jazyka se s určitým výrazem spojují v zásadě týž význam, přičemž ten může být komunikován prostředky jiného jazyka, tedy že samy významy jsou mimojazykové.“¹³ a pokračuje „Všeobecně přijímaným předpokladem také je, že účelem provádění logických analýz je determinovat intuitivně korektní úsudky, tedy zachytit právě a pouze ty inference, které si s daným výrazem spojujeme.“¹⁴

S tímto souvisí princip kompozicionality, o které se tu ještě zmíním a pokusím se o vysvětlit.

Rád bych svými slovy vysvětlil první část citátu, jenž jsem výše uvedl. Máme například slovo 'pes'. Představme si situaci, kdy se dva lidé, kteří hovoří stejným jazykem (například tím českým). Baví o tom, co jejich pes udělal nebo jak jim vyrostl. V takové situaci oba vědí, co ten druhý myslí slovem 'pes', neboť slovo 'pes' má nějaký jistý význam, který je v takovém případě u obou účastníků více než podobný. Takováto situace se nezmění ani v případě, kdy by se odlišný, anglicky mluvící účastník bavil s dalším anglicky mluvícím člověkem o stejné věci, respektive situaci. Ačkoliv znaky českého slova 'pes' jsou v anglickém jazyce jiné, stále se jejich význam nezmění. Pod anglickým slovem 'dog' si oba angličtí participanti budou stále myslet totéž, respektive význam anglického slova 'dog' bude v zásadě téhož charakteru jako v případě českého slova 'pes'. Zdá se tak, že zde musí být nějaká říše, spojující obě dvě sféry v jedno. Onou říši si pak představujeme jako místo, ve kterém sídlí všechny významy.

¹³ RACLAVSKÝ, Jiří. *Jména a deskripce. Logicko-sémantická zkoumání*. 1. vyd. Olomouc : Olomouc, 2009, s. 2.

¹⁴ Tamtéž, s. 2.

2.2.4. Pozbývá předmětnost významu na svém významu?

„Význam“ je jen řečový obrat, říkají někteří teoretikové jazyka. Zdá se mi to být jako zcela reduktivní a radikální postřeh některých filosofických velikánů. Ti si stojí za názorem, že žádný předmět není, že tento předmět nám slouží jenom jako pomůcka, nebo spíše jako nástroj ke spořádanému vyjádření toho, co má být vysloveno. Řekneme-li, že význam toho či ono výrazu je takový či makový, pak tím pouze tvrdíme, že tento výraz vypadá tak nebo onak.¹⁵ Pokud tedy řekneme 'červený koberec', pak tím pouze říkáme, že je zde něco jako koberec a že tento koberec má červenou barvu. Nikoliv to, že zde existuje jistý předmět „červenosti“, kterým je tento koberec pokryt nebo nabarven.

2.3. Význam a jeho vliv na pravdivost

Substanciální povaha významu je pro mne osobně velice zajímavým problémem v rámci pole sémantiky. Obecně lze ale říci, že pravá povaha významu je skutečně důležitou oblastí sémantiky, nicméně není jediným relevantním prvkem v rámci nauky o významu. Významným faktorem je v této oblasti i pravdivost. Věty mohou být pravdivé a nepravdivé. Otázkou je spíše to, do jaké míry jsou pravdivé, a do jaké míry pravdivé nejsou.¹⁶ Například vezmeme-li větu:

1. Včera jsem pil pivo.

Tento výrok není ani pravdivý, ani nepravdivý, neboť nelze jednoduše říci, že tomu tak včera skutečně bylo. Důvodem je prostý fakt, že schází evidence. Zároveň ovšem nelze poznat, že to pravda není, protože je tu stále možnost, že to pravda je. Navíc je třeba vzít v potaz, že vyslovený, respektive napsaný den ve větě (1) je den 2. 1. 2019 v tomto světě, a to byl zítřek tedy 1. 1. 2019, nicméně pokud tuto větu vyslovíme jiný den, než v den 1. 2. 2019, pak se den, o kterém se v této větě bavíme, musí nutně přesunout na jiný den. Znamená to tedy, že větu (1) je třeba jaksí upřesnit. Mně je sice známo, jaký den to byl, protože implicitně vím, o čem se bavím, nicméně ten, komu to říkám či píšu, to vědět jednoduše nemusí. V takovém případě je tedy potřeba, aby k tomuto výroku bylo dopsáno více informací, které jsou podstatné pro toho, kdož ji přijímá.¹⁷

¹⁵ PEREGRIN, Jaroslav. Úvod do teoretické sémantiky. 2. vyd. Praha : Karolinum, 2003, s. 5.

¹⁶ Tamtéž, s. 5.

¹⁷ Tamtéž, s. 6.

Dále je potřeba upozornit, že výše zmíněná sémantická pravdivost (analytičnost), o které jsme se bavili v příspěvku na stránce 14 a která spadala pod Katzovo rozdělení sémantiky, vlastně říká, že věty jsou pravdivé pouze z jejich významového prvku, což jednoduše znamená, že subjekt, o kterém se bavíme, obsahuje ve svém významu inherentně predikát, který je explicitně zmíněn v téže větě.¹⁸ Tak například věta:

2. Koule je kulatá.

je analytická, protože nám neříká nic nového. Takovýto příklad je samozřejmě velice jednoduchý, ale pro znázornění toho, co zde chci říci, stačí. Opakem analytických vět jsou věty syntetické neboli kontingentní. To jsou věty, které nám naopak říkají něco, co ještě nevíme. V podstatě rozvíjejí podmět o nějakou „novinku“. O něco, co je empiricky zjištěno, což je vlastně opozitum vět analytických, protože u vět analytických se empirických poznatků, které by rozšiřovaly poznání toho, kdo je čte, nedočkáme.¹⁹

Příkladovou větou, pro nástin vět kontingentních, je výrok:

3. Košile má zelenou barvu.

Tomuto druhu výroků Katz říká sémanticky nedeterminovaná pravdivost a nepravdivost.²⁰ Co to znamená v praxi?

Jednoduše to, že u výroku (3) je třeba znát význam podmětu 'košile' včetně jejího obsahu, čímž ten, kdo jej (onen obsah) plně zná, ví, že košile může mít jakoukoliv barvu. To implikuje další krok, kterým je, že informace o tom, že tato košile je zelená, může být pro někoho nová, tedy taková, kterou ta část lidí nemusela vědět. To ovšem neplatí u výroku (2), kdy je celá věta postavena na významech slov.

K výše uvedenému jsou třeba poznamenat dvě věci. Jednak to, že znalostí významů slov neoplývá každý, což v důsledku věci znamená, že některé analytické věty analytickými větami být nemusí (to nicméně neznamená, že jimi skutečně nejsou), protože ne každému hned přijde na mysl, že jde o tento druh vět. Druhou věcí je v podstatě to, že hranice mezi větami nutnými (analytickými) a kontingentními (nahodilými) není dostatečně ostrá.²¹ Byl to W. Quine, který na tento jev upozornil ze všech nejvíce.²²

¹⁸ Tamtéž, s. 6.

¹⁹ Tamtéž, s. 6.

²⁰ Tamtéž, s. 6.

²¹ From „Two dogmas of empiricism“, 1953.

²² Tamtéž, s. 6 - 7.

Analytické (nutné) a syntetické (kontingentní) soudy jsou velice zajímavou součástí filosofické problematiky, která má svůj specifický náboj.

Pojem nutné pravdivosti je úzce spjat s pojmem vyplývání. Zde bych udělal jen hrubý nástin této problematiky. Vezměme si například tyto výroky:

4. Miloš Zeman je smrtelný.
5. Miloš Zeman je člověk.
6. Každý člověk je smrtelný.

Znamená to tedy, že kdykoliv jsou věty (5) a (6) pravdivé, pak je nutně pravdivá i věta (4), s tím, že věta (4) vyplývá z vět (5) a (6). Věta je tedy nutně pravdivá, vyplývá-li z jiných vět, a naopak lze převést vyplývání na nutnou pravdivost.²³ Dobře to popisuje profesor Peregrin ve své knize *Úvod do teoretické sémantiky*, kde píše:

„Jak je to s pojmy empirické pravdy a pravdy nutné? V jistém smyslu mohou být oba převedeny na prostý pojem pravdy – ovšem jedině, když vezmeme do hry navíc pojem možnosti. Můžeme totiž říci, že věta je pravdivá empiricky, jestliže je nyní pravdivá, a přitom by mohla být i nepravdivá; zatímco nutně pravdivá je tehdy, když pravdivá nebýt nemůže (za žádných okolností). V tomto smyslu se prostý pojem pravdivosti zdá být fundamentálnější než speciálnější pojmy pravdivosti nutné a pravdivosti empirické.“²⁴

²³ Tamtéž, s. 7.

²⁴ Tamtéž, s. 8.

O této věci ale až později v rámci výkladu myšlení Rudolfa Carnapa, v kterém nastíním jeho intenzionální uchopení skutečnosti.

Myslím si ještě, že je třeba zmínit, resp. vysvětlit, co je to princip *verifundace*, o kterém se tu ještě zmíním. Tento princip lze vysvětlit pomocí rozdílnosti mezi pravdivostní hodnotou, která s sebou nutně nese i rozdílnost významu.²⁵ Explicitním příkladem by mohla být věta:

7. Modrá barva je růžová barva.

a například větou (5), která tu byla již uvedena. Je tedy evidentní, že rozdílnost pravdivostních hodnot je v tom, že (7) je nepravdivá, zatímco (5) je pravdivá. To samé platí o stránce významové.

²⁵ Tamtéž, s. 8.

2.4. Strukturální pohled na povahu významu

Strukturální povaha významu je věcí otázky, jakým způsobem jsou významy strukturovány, respektive jakým způsobem je obor významů strukturován. V předchozím oddíle jsme se nedozvěděli, z čeho je význam udělán, a tudíž ani to, co to význam je čili pokud nám nebylo odpovězeno na tuto základní otázku, pak bychom se měli optat na strukturální povahu významu.²⁶

Vezměme si kupříkladu množinu všech výrazů jazyka, která je neomezená co do svého počtu. Je nicméně vymezena pravidly gramatiky. Jinými slovy – výrazů jazyka je sice neomezený počet, nicméně gramaticky správně utvořených výrazů onoho, již zmíněného jazyka, je počet omezený čili množina všech výrazů spadajících pod aplikovatelnost pravidel této gramatiky z množiny všech potenciálně možných výrazů.²⁷

Pokud se tedy budeme pohybovat v rámci těchto pravidel, pak bychom mohli nastínit, co je podstatou oné strukturální povahy významu. Vezměme si kombinaci nějakého podmětu a přísudku, například ('Miloš Zeman', 'být český prognostik') = 'Miloš Zeman je český prognostik'. Lze jít ještě hloub, nežli pouze k podmětům a přísudkům, kupříkladu k fonémům či morfémům.

Princip kompozicionality nám znázorňuje strukturální charakteristiku významu. Máme-li význam složeného výrazu, pak tento význam lze zpětně rozložit do významu izolovaných slov, která jsou zakomponována v tomto složeném výrazu. Slovy Jaroslava Peregrina ve své knize *Úvod do teoretické sémantiky*:

„...význam složeného výrazu lze složit z významů jeho složek – neboli že je funkcí významů těchto složek.“²⁸

Jiné, byť principálně stejné, vysvětlení používá Jiří Raclavský ve své knize *Jména a deskripce: Logicko-sémantická zkoumání*, který jej formuluje takto:

„Význam (desambigovaného) výrazu 'V' v jazyce J je jednoznačně určen významy podvýrazů tohoto výrazu 'V' (v daném J).“²⁹

²⁶ Tamtéž, s. 8.

²⁷ Tamtéž, s. 8.

²⁸ Tamtéž, s. 8.

²⁹ RACLAVSKÝ, Jiří. *Jména a deskripce. Logicko-sémantická zkoumání*. 1. vyd. Olomouc : Olomouc, 2009, s. 2.

Zajímavý je i tento postřeh, o kterém se zmíním v kapitole o signifikantním mysliteli Gottlobu Frege a jeho pohled na sémantiku. Vybral jsem si tak citát, jenž popisuje systematiku fungování principu, který byl pojmenován na jeho počest.

„Princip kompozicionality je běžně přičítán Fregovi, nicméně v jeho díle se zpočátku objevuje opak principu kompozicionality, tj. princip kontextuality, protože princip kompozicionality vyžaduje, aby jednotky jazyka měly význam samy o sobě (a z tohoto významu pak vzniká význam celku), princip kontextuality (opakovaně užitý ve Fregově díle) se zdá mu odporovat. Lze tedy říci, že Frege sice princip kompozicionality v období svých Grundlagen odmítal a ani později ho explicitně neužíval, nicméně v pozdějším období se k němu přikláněl, proto by bylo správnější nazývat princip k. fregovský spíš než Fregův (jak se občas stává), jako hold (ale ne citaci) tomuto zakladateli moderní analytické filozofie.“³⁰

Pojďme se tedy podívat na prvního myslitele, který si s myšlenkou významu a smyslu zabýval.

³⁰ Mojmir Dočekal (2017): KOMPOZICIONALITA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.
K dohledání z: <https://www.czechency.org/slovník/KOMPOZICIONALITA>

3. Frege a jeho pohled na sémantiku

3.1. Distinkce mezi předmětem a pojem

Zdá se mi, že pro začátek je třeba zmínit tři Fregovy zásady, kterých je nutné se držet. Jedná se o ostré oddělení psychologického a logického, a subjektivního od objektivního, které často splývají dohromady. Následně jde rozpoznání významů slov, kde Frege upozorňuje na to, že v takových případech je třeba se ptát na významy slov v souvislostech, nikoliv v případech, kdy jsou taková slova izolována. Jako poslední, a dle mého názoru nejzásadnější bod, na který Frege upozorňoval, je distinkce mezi pojmem a předmětem.³¹

Zdá se mi být k tomuto problému velice vhodným nástrojem k do pochopení citát, který v knize *Kapitoly do analytické filosofie* uvádí Jaroslav Peregrin v kapitole „*Zlomit moc nad lidských duchem*“: *Gottlob Frege*, který, jak už jsem zmínil výše, popisuje mentální postup těmito slovy:

„Abych se držel první z nich, používal jsem slovo představa vždy v psychologickém smyslu a představy jsem odlišoval od pojmů a předmětů. ... Co se týče třetího bodu, je jenom zdání, když se člověk domnívá, že může udělat z pojmu předmět, aniž by ho změnil.“³²

Zdá se mi, že třetí Fregova zásada je velice zajímavá a dosti markantní myšlenka. V důsledku věci je to velice významný postřeh. Tak například když se řekne přísudek „jiný“ a převede se na podmět, pak z toho vznikne „jinakost“. Zkusme si takovou „jinakost“ najít ve světě. Zde je třeba ještě uvést rozdíl mezi podmětem a přísudkem. Významům podmětů Frege říká předměty, zatímco významy přísudků Frege nazývá pojmy. Více si k tomu řekneme v kapitolách níže.

³¹ PEREGRIN, Jaroslav. *Kapitoly z analytické filosofie*. 2. vyd. Praha : Filosofia, 2014, s. 49.

³² Tamtéž, s. 49.

3.2. Význam a smysl výrazů

Frege si uvědomil, že je třeba si nastavit dvojúrovňovou teorii významu jména, což lze dobře vysvětlit na následujícím příkladu. Tato teorie praví, že pokud máme jeden předmět, jenž je označován dvěma smysly, což je v tomto případě smysl a a smysl b , pak jsou tyto smysly totožné, jelikož označují jeden a týž předmět čili v podstatě $a = b$, který je ve své podstatě informativní (pokud má pravdivostní hodnotu), na rozdíl od výroku $a = a$, který informativní není.³³

Věta tvaru ' $a = b$ ', za předpokladu, že je pravdivá, by se pak ale mohla rovnat větě ' $a = a$ ', která je pravdivá už jen kvůli tomu, jak je postavena, resp. zkonstruována. Přitom ale srovnáme tyto znaky s reálnými příklady – například:

1. Jitřenka je večernice ($a = b$)
2. Jitřenka je jitřenka ($a = a$)

Jsou obě dvě věty pravdivé? Ano, jsou. Vypovídají stejnou informací? Nikoliv.³⁴

Názornou podobnost bych hledal v příkladu, který zní takto:

$$6+3 = \sqrt{81}$$

Je jasné, že výsledkem je devět na obou dvou stranách uvedeného příkladu, ale že by se dalo říci, že obě strany vypovídají to samé, to se říci nedá. Intuitivně ne. Ale i přes to je nám výsledek rovnice jasný. Význam obou stran je devět, zatímco smysl každé jednotlivé strany je jiný.³⁵

Dobře je smysl vysvětlen profesorem Tichým, který jej popisuje takto:

„Je přirozené mít za to, že znakem je spojeno ... to, co bych nazval smysl tohoto znaku, v němž je obsažen způsob prezentace... Smysl vlastního jména je chápán každým, kdo dostatečně rozumí příslušnému jazyku.“³⁶

³³ PEREGRIN, Jaroslav. Kapitoly z analytické filosofie. 2. vyd. Praha : Filosofia, 2014, s. 58-59.

³⁴ TICHÝ, Pavel. O čem mluvíme? Vybrané stati o logice a sémantice. 1. vyd. Praha : Filosofia, 1996, 149-150.

³⁵ RACLAVSKÝ, Jiří. Jména a deskripce. Logicko-sémantická zkoumání. 1. vyd. Olomouc : Olomouc, 2009, s. 17.

³⁶ TICHÝ, Pavel. O čem mluvíme? Vybrané stati o logice a sémantice. 1. vyd. Praha : Filosofia, 1996, s. 151.

Rád bych ještě k této problematice citoval samotného Fregeho, který říká:

„Odlišuje-li se znak 'a' od znaku 'b' nikoli jako znak, ale jenom jako předmět – to znamená: ne způsobem, kterým něco označuje, byla by poznávací hodnota výroku $a = a$, jakmile je $a = b$ pravda, v podstatě táž jako $a = b$. Rozdílnost může vzniknout jenom tak, že rozdíl mezi znaky odpovídá rozdílů mezi způsoby danosti označovaného...“³⁷

3.3. Význam a smysl výroku

Tento problém lze ilustrovat takto - Jitřenka a Večernice zde budou zastávat znaky ($a \wedge b$) čili Jitřenka bude a , a Večernice bude b , přičemž předmětem bude, jak je nám všem dnes jistě známo, planeta Venuše. Problém vyvstává v momentě, kdy se chceme ptát po smyslu slov 'Jitřenka' a 'Večernice', protože i přes to, že oba tyto znaky označují týž předmět, a sice planetu Venuši, oba mají odlišný smysl vůči předmětu, který označují. První z nich (Večernice) se prezentuje jako „nejjasnější hvězda na večerním nebi“, zatímco ta druhá jako „nejjasnější hvězda na nebi ranním.“³⁸

Dá se tedy říci, že výrok 'Jitřenka je Večernice.' by se dal analogicky připodobnit k výše uvedenému výrazu $a = b$, přičemž výrokem 'Jitřenka je Jitřenka.' se nacházíme u výrazu ' $a = a$ '. Pokud tedy řekneme 'Jitřenka je Večernice.', pak nám toto tvrzení zprostředkovává informaci, že předmět, který vidíme jako nejjasnější hvězdu na ranním nebi, je stejný jako ten, který vidíme jako nejjasnější hvězdu na večerním nebi.

³⁷ PEREGRIN, Jaroslav. Kapitoly z analytické filosofie. 2. vyd. Praha : Filosofia, 2014, s. 58 – 59.

³⁸ Tamtéž, s. 59.

3.4. Význam a smysl věty

Pokud tedy máme větu 'Miloš Zeman je prezident České republiky.', pak myšlenkou této věty je to, že osoba Miloše Zemana je prezidentem státu Česká republika. Významem věty je pak pravdivostní hodnota, což je, v době psaní mé bakalářské práce, pravda.

Vlastní jméno, tedy podmět 'Miloš Zeman', jednak určuje danost tohoto jména, tedy jeho smysl, ale i to, co toto jméno označuje, tedy význam tohoto jména, čímž je, jak jsme již řekli, předmět tohoto jména, tedy osoba Miloše Zemana.

Pojmovým slovem by v tomto případě byl přísudek 'být prezidentem České republiky'. Smyslem pojmového slova by byla danost tohoto přísudku, tedy to, jak se nám tento přísudek jeví. Významem pojmového slova by byl samotný pojem, tedy funkce, která přiřazuje předmětům pravdivostní hodnotu.

Frege tedy dospívá, jak už bylo předtím řečeno, ke dvojúrovňové sémantice. Zde jsou třeba úrovně významů, protože ty jsou určující pro to, co pravdou je a co nikoliv.

Tak například věta 'Vládce Říma zavražděný v roce 44 př. n. l. ovládl Galii.'

„To, zda je věta pravdivá, je dáno osobou Julia Ceasara (konkrétně tím, zda skutečně ovládl Galii). Tato osoba však nemůže být tím, s čím se člověk seznámí, když se seznámí s významem výrazu vládce Říma zavražděný v roce 44 př. n. l. – je nepochybné, že význam (v intuitivním slova smyslu) této fráze je možné znát, aniž by člověk znal Ceasara, a že tato fráze dává smysl bez ohledu na to, jestli nějaký takový císař skutečně existoval. Vedle úrovně významů tedy potřebujeme i další úroveň, úroveň smyslů.“³⁹

³⁹ Tamtéž, s. 60.

3.5. Fregův princip

Zdá se být příhodné, v návaznosti s přechozím tématem, zde zmínit tzv. Fregův princip, který je založen na tom, kdy význam celku (složeného výrazu), který lze rozložit na jednotlivá slova, je jednoznačně určen těmi individuálními částmi a způsobem jejich kombinace, z čehož plyne, že když nahradíme jistou část celku jiným výrazem (se stejným významem), nemůže se změnit význam složeného výrazům.

Podobně to popisuje pan profesor Tichý ve své knize, *O čem mluvíme*, kde říká toto:

„Denotát složeného výrazu je jednoznačně určen denotáty jeho částí.“⁴⁰

Z toho lze vyvodit pravidlo, podle kterého platí, že to, co výraz označuje (denotuje), bezmezně závisí na (jeho) částmi označovaném výrazu.

Z toho jasně vyplývá další důležité stanovisko, kterým je nahraditelnost synonym, respektive princip vzájemné nahraditelnosti synonym, který říká:

„...nahrazením části složeného výrazu výrazem, který referuje ke stejné věci, nemůžeme nikdy změnit referent daného výrazu.“⁴¹

což je v praxi, podle tohoto principu, záměna výrazů, referujících k též věci (předmětu), nikterak podstatná ve vztahu k původní pravdivostní hodnotě.

⁴⁰ TICHÝ, Pavel. *O čem mluvíme? Vybrané stati o logice a sémantice*. 1. vyd. Praha : Filosofia, 1996, s. 60.

⁴¹ Tamtéž, s. 60.

Nyní bych Vám rád ukázal, jak Fregův princip funguje v praxi. Dobrým příkladem k pochopení praktického dopadu tohoto principu je věta, jež byla formulovaná Alonzem Churchem, americkým matematikem a logikem 20. století. Tento příklad zní takto:

„Vezměme větu 'Walter Scott je autorem Waverley', kterou můžeme, vzhledem k tomu, že Waverley se skládá z dvaceti devíti kapitol, podle Churcha přeformulovat jako 'Počet kapitol románu Waverley napsaných Walterem Scottem je dvacet devět'. Avšak výraz 'počet kapitol románu Waverley napsaných Walterem Scottem' je pojmenování čísla 29, a má tedy toto číslo za svůj fregovský význam. Podle principu kompozicionality (Fregův princip, pozn. autora) se nyní význam celé věty nemůže změnit, zaměníme-li toto pojmenování čísla 29 nějakým jiným pojmenováním, třeba 'počet distriktů ve státě Utah'. To znamená, že věta 'Walter Scott je autorem románu Waverley' by měla mít stejný fregovský význam jako věta 'Počet distriktů ve státě Utah je 29.'“⁴²

Analogickým příkladem by bylo, pokud bych napsal větu 'Miloš Zeman je autorem knihy *Jak jsem se mýlil v politice.*', přičemž v případě, kdy doplníme, že udaná kniha, tedy kniha *Jak jsem se mýlil v politice*, jež je napsána Milošem Zemanem, má 334 stran, dostaneme větu, která zní 'Počet stran knihy *Jak jsem se mýlil v politice* napsané Milošem Zemanem je 344.' V takovém případě, vezmeme-li výraz znějící 'počet stran knihy *Jak jsem se mýlil v politice* napsané Milošem Zemanem', bude takový výraz pojmenováním čísla 344. Toto číslo tedy bude frégovským významem. Podle principu kompozicionality se význam celé věty nemůže změnit, zaměníme-li „rozsah“⁴³ čísla 344, který jsem výše uvedl, za rozsah, který by mohl znít například 'římská číslice CCCXLIV'. Podle tohoto principu by měly mít věty 'Miloš Zeman je autorem knihy *Jak jsem se mýlil v politice.*' a 'Arabské číslo římské číslice CCCXLIV je 344.' stejný frégovský význam.

⁴² PEREGRIN, Jaroslav. Kapitoly z analytické filosofie. 2. vyd. Praha : Filosofia, 2014, s. 61.

⁴³ Rozsahem je zde míněno pojmenování čísla 344. Tedy to, co si pod tímto číslem divák představí, pokud se předtím přečte informaci o počtu stran knihy *Jak jsem se mýlil v politice* napsané Milošem Zemanem.

Tyto dvě uvedené věty spolu mají na pohled pramálo společného, nicméně pravdou je, že to, co je jim společné, je pravdivostí hodnota, k čemuž dospívá i Church. Pro Fregu jsou věty speciálním případem tzv. jména, u kterých je významem právě ona pravdivostní hodnota.

3.6. Fregův konečný náčrt teorie významu

Jméno, respektive podmět tedy označuje předmět (1). Predikát, resp. přísudek nám významově nastiňuje pojem (2), který určuje pravdivostí hodnoty pro jednotlivé předměty, které pod tento pojem spadají. Oznamovací věta určuje pravdivostní hodnotu (3). Oznamovací věta, skládající se z podmětu a přísudku, má pravdivostní hodnotu, která je dána aplikací přísudku na příslušný předmět.

V praxi to pak vypadá tak, že máme větu 'Miloš Zeman je prezident České republiky.', kdy podmětem je slovo 'Miloš Zeman' označující osobu, resp. předmět Miloše Zemana (1*) čili nějakého konkrétního člověka. Pak zde máme predikát 'být prezidentem České republiky' (2*), který dává individuím, které spadají pod jeho „rozsah“, pravdivostní hodnotu pravda a každému individu, které pod tento pojem nespadá, pravdivostní hodnotu nepravda. Nakonec tu máme větu samotnou, a sice 'Miloš Zeman je prezidentem České republiky.', která nese tu pravdivostní hodnotu, kterou ji určuje její predikát, respektive pojem, když je aplikován na individuum Miloše Zemana, které má v tomto případě vlastnost 'být prezidentem České republiky', což v důsledku věci přiřazuje větě pravdivostní hodnotu pravda.

Pozornému čtenáři by neměla uniknout pozdější souvislost, jež by měla připomínat extenzionální rámec sémantiky u Rudolfa Carnapa, o kterém se budu bavit v dalších kapitolách.

4. Carnap a jeho pohled na sémantiku

4.1. Carnapova sémiotická triáda

Na úvod Carnapova pohledu na záležitost významu bych ještě jednou rád předeslal vymezení, o kterém jsem se zmiňoval na začátku této práce, a sice o vymezení Carnapovy sémiotické triády, kterou Vám teď znovu představím.

Pokud odkazuji mnou vyřčené k mluvčímu daného jazyka, pak se pohybujeme v oblasti pragmatiky. Pokud navíc abstrahujeme od mluvčího daného jazyka, a pouze analyzujeme výrazy, pak jsme na půdě sémantiky. Je-li tedy náš pohled na tuto oblast takto formulován, a navíc, pokud jsme ochotni abstrahovat i od předmětů výrazů a zaměřujeme-li se pouze na vztahy mezi výrazy, pak jsme v oblasti syntaxe.

4.2. Carnap a jeho převratné pojmoví

Carnap došel k názoru, že je to spíše fregovský smysl, co odpovídá intuitivnímu zachycení významu.⁴⁴ Myslitel si tedy uvědomuje, že je třeba nahradit fregovské pojmosloví *významu* a *smyslu* jinými, lépe uchopitelnými slovy, a sice termíny *extenze* a *intenze*. Extenze je ve své podstatě to samé, jako je fregovský *Bedeutung*⁴⁵, tedy význam. Intenze, na druhou stranu, má představovat Fregův nevyjasněný *Sinn*⁴⁶, u kterého jsme si ani nebyli jisti, jak ho chápat, respektive explikovat tak, aby bylo jasné, co se jím ve skutečnosti myslelo. Gottlob Frege se explikací smyslu nezabýval toliko, jako uchopení významu, a tudíž se tato problematika přenesla na Rudolfa Carnapa, který se povahou intenzí dopodrobna zabýval, a to především ve svém díle *Význam a synonymie v přirozených jazycích*⁴⁷, ale i v mnoha jiných.

Tuto problematiku nám Carnap nastiňuje ve velice známém příkladu, ve kterém poukazuje na dva výrazy - 'člověk' a 'neopeřený dvojnožec'. Pokud se ptáme po extenzi těchto dvou výrazů, pak je jasné, že významem, resp. extenzí těchto singulárních termů je normálně myslitelný člověk, neboť není na světě jiného individua, které by bylo neopeřené a bylo zároveň dvounohé⁴⁸ (nebereme-li v potaz historku z antického období, kde se právě o tento příklad přeli staří filosofové, kteří v tomto

⁴⁴ Tamtéž, s. 119.

⁴⁵ Původně z FREGE, Gottlob. Über Sinn und Bedeutung. Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik, 100, 1892, 25 - 50.

⁴⁶ Tamtéž, s. 25 - 50.

⁴⁷ CARNAP, Rudolf. Meaning and Synonymy in Natural Languages, 1995, s. 33 - 47.

⁴⁸ PEREGRIN, Jaroslav. Kapitoly z analytické filosofie. 2. vyd. Praha : Filosofia, 2014, s. 120.

případě oponovali přinesenou slepicí, která byla oškubána natolik, že byla neopeřená). Čili pokud se ptáme po extenzi těchto dvou výrazů, pak jistě dojdeme k závěru, že takovým tvorem je jedině člověk, nicméně pokud se ptáme po intenzi těchto dvou slov, pak je zde problém, neboť je možné, že existuje svět, který se liší od toho našeho na tolik, že v něm existuje jistý tvor, který je dvojnohý a neopeřený, ale není to člověk.

Jak jsem již uvedl výše – je evidentní, co je to extenze výrazu. Otázkou tedy zůstává, co je to intenze. Dobře bych to mohl nastínit následující citací z knihy Jaroslava Peregrina *Kapitoly z analytické filosofie*, kde píše:

„Jistě by mohl existovat tvor, který by byl dvounohý, neopeřený, a přitom to nebyl člověk (například hobit). Z tohoto hlediska se zdá, že intenze je jakýmsi zobecněním extenze, při kterém se bere v úvahu nikoli jenom to, co (aktuálně) je, ale i to, co by ('potenciálně') mohlo být.“ Jinými slovy, intenze je ve své podstatě zrelativizovaná vůči extenzi.“⁴⁹

⁴⁹Tamtéž, s. 120.

4.3. L a P pravdivost

Dříve, než postoupím k dalšímu problému se kterými se intenze potýká, bych rád nastínil Carnapovo rozdělení pravdivosti, o kterém se zmiňuje v jeho knize *Logická syntax jazyka*⁵⁰, kde pravdivosti rozděluje na dvě sféry, a sice na sféru čistě logickou, tedy L-pravdivou, a na sféru faktickou, tedy F-pravdivou. První z těchto dvou bychom mohli nazvat pravdu nutnou, druhou z nich bychom mohli nazvat pravdu kontingentní či nahodilou.⁵¹

Vysvětlením této problematiky bych rád poukázal na příklad, který se mi zdá býti velice názorným.

1. Prezident České republiky je prezident.
2. Prezident České republiky je Miloš Zeman.

Z věty (1) pochopíme, že prezidentem České republiky je prezident už jen z toho, že se o prezidentovi mluví v subjektu, resp. podmětu. Jinými slovy, predikát 'být prezident' vyplynul již ze samotného subjektu věty. Dalo by se tedy říci, že se jedná o větu analytickou, tedy větu, která se nijak nerozvíjí. Jinými slovy, výrok je logicky pravdivý jen tehdy, pokud je pravdivý v každém „stavu věcí“ (state-of-affairs)⁵², což je Carnapův termín pro *možné světy*.

Druhá věta, tedy věta (2), nám ale říká jistou informaci, kterou se ze subjektu, tedy z podmětu 'prezident České republiky', jinak nedovíme. Tou informací je, že českým prezidentem je osoba Miloš Zeman. Jedná se tedy, podle mého soudu, o větu syntetickou.

⁵⁰ CARNAP, Rudolf. *Logická syntax jazyka*. 1934.

⁵¹ PEREGRIN, Jaroslav. *Kapitoly z analytické filosofie*. 2. vyd. Praha : Filosofia, 2014, s. 120 - 122.

⁵² Tamtéž, s. 121.

4.4. Teoretické znázornění extenzí a intenzí

Extenze → Teoreticky

1. Extenze individuálního výrazu je individuum, které je tímto individuálním výrazem (například jménem) označováno.
2. Extenze predikátu je třída individuí, jež pod tento predikát spadají, a o nichž je tento predikát pravdivý.
3. Extenzí výroku je jeho pravdivostní hodnota.

Intenze → Teoreticky

- A. Intenze individuálního výrazu je individuální pojem.
- B. Intenze predikátu je predikátem vyjadřovaná vlastnost.
- C. Intenze výroku je výrokem vyjadřovaná propozice.

A teď se spolu podíváme na to, jak to vypadá na vybraných příkladech.

4.5. Praktické znázornění extenzí a intenzí

Extenze → Prakticky

1. Extenzi jména si lze představit na příkladu výrazu 'český prezident', který označuje aktuálního držitele tohoto úřadu, tedy osobu Miloše Zemana.
2. Extenzi predikátu si lze představit na příkladu predikátu 'být českým prezidentem', který označuje množinu aktuálních nositelů tohoto prezidentského úřadu, do kterého spadá jediná osoba, a sice osoba Miloše Zemana.
3. Extenzi výroku si lze ukázat na příkladu věty 'Prezidentem České republiky je Miloš Zeman.', která nese pravdivostní hodnotu pravda.

Intenze → Prakticky

- A. Intenzi individua, resp. individuálního výrazu si lze nastínit příkladem 'prezident České republiky', která bere v úvahu i jiné možné světy (Carnap by použil již zmiňovaný termín „*states of affairs*“), než jen ten náš aktuální. Je to tedy funkce, která přiřazuje tamního prezidenta ČR každému představitelnému (možnému) světu.
- B. Intenzi predikátu, což je predikátem vyjadřovaná vlastnost, si lze znázornit na příkladu 'vážit 5 kg'. Tuto predikátem vyjadřovanou vlastnost lze uvažovat i jako 'vážit 5000 g', 'vážit 500 dkg' a tak dále, nicméně to stále vypovídá a jedné a též vlastnosti, a sice o tom, že nějaký (nezmiňovaný) předmět X váží 5 kg. V tomto případě mají uvedené predikáty nejen stejnou extenzi, ale i intenzi. Pak tu ovšem máme příklad predikátu, který zní 'žít ve východočeském kraji'. Tento predikát označuje tu vlastnost, kterou má každý člověk, který žije ve východočeském kraji, tedy množinu všech těch lidí, kteří splňují toto „kritérium“. Tutéž množinu lidí, o kterých jsem se zmiňoval výše, aktuálně splňuje i predikát „žít v kraji, kde se narodil Bedřich Smetana“, který sice označuje též množinu lidí, ale mohl by označovat i jinou množinu, třeba tu množinu těch lidí, kteří se v jiném světě narodili v kraji jihočeském, neboť tam se právě (v tom jiném světě) Bedřich Smetana narodil. Rozdíl mezi oběma typy predikátů spočívá tedy v tom, že v prvním odstavci měly uvedené predikáty stejnou extenzi i intenzi, nicméně v tomto druhém (tedy v tom, který je nad tímto odstavcem) měly predikáty stejnou extenzi, intenzi už nikoliv.

C. Intenze výroku je výrokem vyjadřovaná propozice, kterou si můžeme ukázat na příkladu věty 'Karel má 5 kg dřeva.'. O této větě lze uvažovat i jako 'Karel má 5 000 g dřeva.', přičemž v tom či onom příkladu je propozice stejná, neboť si stále myslíme jedno a to samé, a sice že v tom či onom případě má ten Karel toho dřeva tolik a tolik, víc nic. Jinými slovy, stále uvažujeme stejnou sumu. Tato propozice se tedy shoduje v extenzi i intenzi.

Situace se ovšem změní, pokud si vezmeme větu 'Prezidentem České republiky je prognostik.', kterou lze uvažovat i jako 'Prezidentem České republiky je Miloš Zeman.' Extenze těchto dvou vět jsou sice stejné, jejich intenze však nikoliv. Z toho tedy plyne, že propozice věty se liší, nicméně oba dva příklady (aktuálně) označují týž pravdivostní hodnotu. Lze tedy říci, že propozicí je funkce, která každému možnému světu přiřadí příslušnou pravdivostní hodnotu, nebo (ekvivalentně) množina možných světů (těch, kterým ta funkce přiřadí pravdu.

Ještě bych rád doplnil informaci, která se mi zdá být výstižná a adekvátní, a sice citaci z článku profesora Jaroslava Peregrina – *Dvě úrovně sémantiky*, ve kterém píše následující faktum:

„Tichý občas hovoří o intenzích jako o úřadech, a to je – myslím – názorné: v rámci Carnapovského pojetí je vztah mezi intenzí a extenzí skutečně podobný vztahu mezi úřadem a tím, kdo ho zastává. Zatímco ti, kdo úřad zastávají (extenze), přicházejí a odcházejí, úřad sám (intenze) přetrvává.“⁵³

Byl to právě carnapovský pojem intenze, ze kterého vyšli logikové, kteří v sedmdesátých letech rozpracovali formální systémy intenzionální logiky a sémantiky. Jedním z takových byl i Richard Montague, o kterém bude následující kapitola.

⁵³ PEREGRIN, Jaroslav. *Dvě úrovně sémantiky*. Praha : Filosofický ústav AV ČR, 2003, s. 551.

5. Montague a možné světy

5.1. Možné světy znovu na vrcholu?

Symbolická logika se mimo jiné používala jako nástroj k vyjádření, respektive zkoumání významu. Počínaje zakladatelem moderní logiky Gottlobem Frege, přes Alfreda Tarskiho či Soula Kripkeho, po Richarda Montagueho. Každý z těchto velkých myslitelů jistým způsobem považoval logiku za nástroj, kterým by bylo možné přijít významům na kloub. Dokázat jej explicovat nebo jaksi zmatematizovat. Jinými slovy – dokázat je zprůhlednit.⁵⁴

Jak jsem již naznačil, začal s tím už Frege, který se pokusil o nahrazení neurčitého pojmu *pojmem*, přesnějším pojmem *funkce*, čímž, jak se ukázalo, lze explicovat význam predikativních funkcí. Ani zbylí myslitelé se nenechali ponoukat a přispěli do filosofického dění mnoha dalšími příspěvky, které mají logický charakter, například Tarského reglementace jazyka (metajazyk), Kripkeho sémantika, zakládající se na teoriích tzv. *možných světů* či pojem striktní implikace od C. I. Lewise.⁵⁵

Potíží, které působil extenzionální pohled na sémantiku, bylo více. Za zmínku rozhodně stojí postřeh, který nás bude doprovázet dalších pár kapitol, jímž je problematika extenzionální teorie významu. Ta nejen že nám neposkytuje přímočarý explikát intuitivního pojmu význam, ale také nám brání v kompozicionalitě, neboť extenze, jak už jsem dříve zmiňoval, nejsou ze své povahy paušálně kompozicionální.

Dalším zajímavým postřehem je to, že si stačí pouze uvědomit, že kdyby měly být významy extenzemi, musely by být všechny pravdivé věty – a analogicky i nepravdivé – synonymní.

Tento bod bychom si mohli názorně přestavit na následujícím příkladu:

1. Miloš Zeman je v Hradci Králové.
2. Je možné, že je Miloš Zeman v Hradci Králové.

⁵⁴ PEREGRIN, Jaroslav. Kapitoly z analytické filosofie. 2. vyd. Praha : Filosofia, 2014, s. 203 - 206.

⁵⁵ Tamtéž, s. 203 - 206.

Zdá se být evidentní, že z výroku (1) vyplývá výrok (2). Je přeci intuitivní si myslet, že když něco je, pak je možné, aby to tak bylo.

Pokud řeknu v posloupnosti, kterou jsem zde uvedl, že *jsem* automechanik, pak je přeci intuitivní prohlásit, že je *možné*, že jím opravdu jsem. Takto to v běžném životě, který není opředěn látkami filosofie, chodí. Intuitivně bych to řekl asi následovně – sloveso 'být' „v sobě“ zahrnuje i 'potenci být' ve své plném rozsahu. Naopak to ale nefunguje, neboť 'potence být' v sobě nezahrnuje „danost“ či nutnost 'být' v žádném možném (aktuálním)⁵⁶ ohledu.

Opak je nicméně pravdou. Alespoň na úrovni extenzí. Pravdivostní hodnota druhého příkladu, tedy věty 'Je možné, že je Miloš Zeman v Hradci Králové.', jednoznačně nevyplývá z výroku (1), tedy z výroku 'Miloš Zeman je v Hradci Králové.' Pokud je totiž první výrok pravdivý, pak musí být pravdivý i ten druhý výrok. Je-li ten první nepravdivý, pak se o tom druhém nedá nic říci.

„K tomu, abychom mohli určit pravdivostní hodnotu toho druhého, potřebujeme více než pravdivostní hodnotu, tj. extenzi toho prvního, potřebujeme jeho intenzi.“⁵⁷

Meze extenzionálního chápání významu jsou tedy tam, kdekoliv vezmeme v potaz nějakou formu paradigmatu, které je *kontrafaktuální*. To znamená ten diskurz, který nepoukazuje pouze na to, co je, ale i na to, co by být mohlo.⁵⁸

Zde je tedy třeba uvést ony zmíněné operátory, které nás budou doprovázet po naší finální cestě. Jsou to operátory *nutně* (nějaký výrok) a *možná* (týž výrok). Tyto operátory se v moderní logice zapisují způsobem:

Nutně = \square

Možná = \diamond

⁵⁶ Slovo „aktuální“ zde používám, neboť je možné, že existuje možný svět, kde 'potence být' skutečně je.

⁵⁷ PEREGRIN, Jaroslav. *Možné světy v logice*. 2005, s. 2.

⁵⁸ Tamtéž, s. 2 - 3.

Řekli jsme si tedy, že v rámci extenzionální teorie významu jsou jisté meze, které nám nedovolují nahlížen sémantiku ve svém plném rozsahu. Nabízí se tak uplatnění pro sémantiku intenzionálního charakteru, kterou jsem načrtl v kapitole o Rudolfovi Carnapovi.⁵⁹

„Operátor \square lze sémanticky zvládnout tak, že za význam výroku považujeme ne jeho pravdivostní hodnotu v aktuálním světě, ale jeho pravdivostní hodnoty ve všech možných světech.“⁶⁰

Jinými slovy – nutné je tedy to, co platí nejen v tom našem aktuálním světě, ale i v jiným možných světech, včetně toho našeho.

5.2. Montaguovy operátory

Extenzionální sémantiku je třeba si zachovat všude tam, kde je to vůbec možné. Zbylé prostory, kam extenzionální pojetí tzv. nedosáhne, je třeba zaplnit intenzionálním chápáním významu. Lze to chápat i tak, že významem výrazu je jeho prostá extenze, a jen v některých případech namísto extenzionálního pojetí nastupuje pojetí intenzionální. Taková je myšlenka, na které založil na přelomu 60. a 70. let svou intenzionální sémantiku Richard Montague. Tento přístup byl později mnohými logiky přijat za standard. Pojdme si tedy ukázat, jaký přístup to byl.⁶¹

Nejdříve je třeba si udělat jasno v symbolice, kterou Montague zavádí. Je to operátor \wedge , který v případě výrazu 'O' zaměňuje tento výraz na výraz, jehož extenzí je intenze.⁶²

Extenzí výrazu ' \wedge O' je intenze výrazu 'O'⁶³

Ukažme si jej na příkladu:

(A) 'Prezident České republiky' \rightarrow extenzí výrazu je osoba Miloš Zeman

(B) ' \wedge Prezident České republiky' \rightarrow extenzí je funkce, která každému možnému světu přiřadí tamního prezidenta ČR

⁵⁹ PEREGRIN, Jaroslav. Kapitoly z analytické filosofie. 2. vyd. Praha : Filosofia, 2014, s. 204 - 206.

⁶⁰ PEREGRIN, Jaroslav. Úvod do teoretické sémantiky. 2. vyd. Praha : Karolinum, 2003, s. 89.

⁶¹ Tamtéž, s. 91.

⁶² Tamtéž, s. 91.

⁶³ Tamtéž, s. 91 - 92.

5.3. Užití Montaguových operátorů v praxi

Montague se vyznačoval tím, že poukázal na netriviálnost mezi přechodem z extenzionální do intenzionální sémantiky. Vezměme si příklad, který jsem tu již dříve zmínil v kapitolách o teoretickém a praktickém znázornění intenzí a extenzí

‘Prezident České republiky je prognostik.’,

u kterého se takový proces považuje za triviální, nicméně lze se takového výsledku dobrat i v jiných případech?

Montague ukazuje, že ne tak docela. Podívejme se na následující tři příklady:

1. Teplota je 30° a stoupá.
2. Jan hledá jednorožce.
3. Jan našel jednorožce.

Ve větě (1) jde o konjunkci dvou výroků. V prvním z nich lze nalézt dvě jména, a sice podmět ‘teplota’ a podmět ‘30°’. Tyto podměty, resp. jejich předměty jsou evidentně totožné. V druhém případě se ale konstatuje, že první z těchto předmětů (tedy předmět z podmětu ‘teplota’) má vlastnost stoupání. To je ale ovšem absurdní, neboť z takového závěru plyne (podle extenzionální teorie významu), že tuto vlastnost ‘stoupání’ musí mít u druhý předmět, tedy že 30° stoupá.⁶⁴

Dalším velice zajímavým exemplářem jsou příklady (2) a (3). Výrok (2), tedy výrok ‘Jan hledá jednorožce.’ je dobře analyzovatelný ve smyslu vztahu hledání mezi dvěma individui, a sice individuem, respektive osobou Janem a jakýmsi individuem, kterého nazýváme „jednorožec“.⁶⁵

⁶⁴ PEREGRIN, Jaroslav. Kapitoly z analytické filosofie. 2. vyd. Praha : Filosofia, 2014, s. 215 - 219.

⁶⁵ Tamtéž, s. 215 - 219.

Zde je třeba osvěžit si paměť předešlým textem, ve kterém jsme si ukázali funkčnost operátoru \wedge . Lze ho totiž použít v případě výroku (1) tak, aby bylo možno tuto větu zachytit pomocí intenzionálního pojmosloví čili v druhém případě, o kterém jsem se výše zmínil, lze použít tento Montagueho operátor jako nástroj k tomu „udělat“ z podmětu 'teplota' (v extenzionálním smyslu) podmět 'teplota' ve smyslu intenzionálním. Což by tedy mohlo vypadat asi tak, že namísto *stoupá(teplota)* lze použít *stoupá(\wedge teplota)*, čímž do slova umožníme „teplotě stoupat“, jelikož tím tento výraz zintenzionalizujeme. Z teploty se stane namísto jedné hodnoty "proces", o kterém bude možno říci, že je stoupající či klesající.⁶⁶

„Jinými slovy: stoupání vychází z této analýzy nikoliv jako vlastnost individuí, ale individuálních pojmů (což je Montagueův termín pro intenze jmen)“⁶⁷

Podobně je tomu v případě infinitivu 'najít' (v příkladu 3), u kterého tím zapříčiníme vztah mez dvojicí individuí (vztah mezi extenzí a extenzí), a v infinitivu 'hledat' (v příkladu 2), u kterého bude vztahem nalezení individuálního pojmu, tedy intenzí individua 'jednorozec', individuem 'Jan', tedy osobou Jana (extenzí).⁶⁸

Jinými slovy bych to popsal asi tak, jak to z textu vyznívá pro běžného posluchače. Pokud máme příklad (3), ve které se píše, že osoba, kterou je Jan, stále *hledá* (tedy že ještě nenašel a stále ona činnost probíhá) nějakého jednorozce, pak to znamená, že nemusíme za individuem 'jednorozec' vidět něco, co zde jaksi aktuálně existuje.

Protipólem tohoto příkladu je (3), ve kterém se dovídáme, že osoba, kterou je Jan, již našla jistého jednorozce, tudíž je (nadneseně řečeno) „nutné“, aby tu nějaký jistý jednorozec byl. Takový, na kterého lze ukázat, pokud je věta pravdivá (což extenzionální teorie významu předpokládá). Je tomu tak proto, protože onen Jan již našel toho daného, dříve hledaného jednorozce, a je tedy přinejmenším možné poukázat na toho jednorozce někde v tom našem aktuálním světě.

⁶⁶ Tamtéž, s. 215 - 219.

⁶⁷ Tamtéž, s. 218.

⁶⁸ PEREGRIN, Jaroslav. Kapitoly z analytické filosofie. 2. vyd. Praha : Filosofia, 2014, s. 215 - 219.

Jinými slovy – pokud něco hledáme, pak to nemusí aktuálně existovat (oblast intenzí), neboť hledat klidně můžeme, a to i bez toho, aniž by to reálně existovalo. Pokud jsem ale něco našel, pak to existovat musí (oblast extenzí), neboť, jak z textu vyplývá, jsem dosáhl bodu, kdy jsem s to se s touto hledanou, respektive zrovna nalezenou věcí konfrontovat.

Víme, že intenze vede k jednoznačné extenzi, ale naopak to nejde. Potíž, kterou přinášel operátor \wedge , jenž byl implementován do intenzionálních logik, byla taková, že jako kdyby „vyráběl“ z extenze příslušnou intenzi. A to je problematické, neboť nic takového jako intenze příslušná dané extenzi neexistuje. Osoba Miloše Zemana je extenzí výrazu ‘aktuální prezident České republiky’ a výrazu ‘autor článku Prognostika a přestavba’, a tak i (různým) intenzím jim příslušným.

„Mnohem přirozenější se ovšem zdá být upustit od Montaguovy tendence zachránit extenze jako významy alespoň v neintenzionálních kontextech a ztotožnit významy prostě s intenzemi. Extenze tak ztrácí v sémantice jakékoliv výsadní postavení.“⁶⁹

⁶⁹ Tamtéž, s. 219.

6. Závěr

Pojďme se tedy společně podívat, co všechno jsme se zde dozvěděli. Začal bych Gottlobem Frege, jehož ideje jsem zde obšírněji rozebíral v druhé kapitole, ve které jsme společně zjistili, že je důležité rozlišovat mezi pojmem a předmětem, neboť oba tyto termíny mají ve výsledku jinou funkci. Další věcí, kterou považuji za relevantní, je rozdíl mezi tím, jak je nám znak, výraz či věta předkládána, a tím, co tato věta označuje. Následující objev, který bych zde chtěl zmínit v rámci Gottloba Frege, je tzv. Fregův princip, jenž byl pojmenován na počest tohoto významného myslitele. Ve své práci jsem tak vysvětlil, co tento postřeh znamenal a k čemu přispěl. Celkově lze tedy říci, že jsem v posledku vysvětlil, jak Frege pojímal rozdíl mezi smyslem a významem a jaký důraz kladl na rozlišování mezi těmito dvěma koncepty. Z kapitoly je též zřejmé, že jsme si toho řekli více o významu než o smyslu samotném. Je též třeba zdůraznit, že Fregovo počínání se jeví z hlediska Carnapova prizmatu čistě extenzionalisticky.

O rozšíření Fregova smyslu, tedy další úrovně sémantického pojímání, se zasloužil Rudolf Carnap, jehož zásluhou bylo pojmosloví, kterým nahradil Fregův *Bedeutung* a *Sinn*, jež spočívá v termínech extenze (význam) a intenze (smysl). V této kapitole jsem vysvětlil hluboký a zásadní rozdíl mezi těmito dvěma pojmy, nastínil rozdíl mezi L a P pravdivostí a co především – pokusil se o názorné vysvětlení extenzionálních, ale i intenzionálních termínů v praktickém ohledu. Již zde zjišťujeme, že model extenzionální teorie významu je jaksi „neohebný“, což nám brání v jistých krocích, které nám intenzionální teorie významu umožňuje. Mostem, jenž mi umožnil přestup z Carnapova světa do světa Richarda Montagueho, byla v tomto smyslu problematika možných světů.

V této věci nám nejvíce posloužil již zmíněný myslitel Richard Montague. Nastínil nám rozdíl mezi nutným a možným, tedy tím, co je absolutně nutné, přesněji řečeno ve všech možných světech nutné, a tím, co je možné, tedy opak předchozího. Následně jsem Vám ukázal Montaguovy operátory, které jsem vysvětlil po stránce teoretické, ale také praktické. Tyto operátory byly prostředkem k dosažení poznání názoru, že extenzionální sémantika není v posledku možná, respektive nelze s ní operovat tak obratně, jako s intenzionální teorií významu.

Svého cíle jsem tedy dosáhl. Tedy v jistém slova smyslu, neboť ne vše, co jsem si o tomto tématu zjistil, jsem do úplnosti pochopil, nicméně jistého náhledu za oponu se mi dostalo a mohu tak konstatovat následující. Odhlédnu-li od intenzionálních a extenzionálních praktik a zaměřím-li se pouze na východiska těchto systému, čímž je význam sám, pak mohu říci, že dle mého názoru se problematika významové explikace točí v jistém kruhu, neboť na otázku po významu slov lze odpovědět slovy či soudy, jež se znovu skládají z toho, co se zde řeší – tedy z významů. Ty pak určují hodnotu soudů či hodnotu samotných slov, které jsou určující pro povahu prvotních významů, o které tu jde. Čili nekonečná regrese. Další, pro mě zcela fascinující věcí bylo to, když jsem pochopil, že člověk, který nerozumí nějaké větě či výrazu po stránce významové (tedy po stránce předmětné), ačkoliv smyslu toho, co je mu řečeno (tedy dáváno) rozumí velice dobře, se nemusí považovat za hlupáka v tom smyslu, že jednoduše nedokáže porozumět komunikované situaci, nýbrž pouze za neznalého významů, respektive předmětů oněch slov, která by mu měla denotovat to, co je mu přednášeno. Je tedy rozdíl mezi tím být hloupý, a tím, nemít znalost významů, respektive předmětů jistých slov. A to je pro mou mysl velice podnětný postřeh.

Závěr závěru by mohl znít tak, že dle mého názoru je celá idea významu postavena na shromáždění empirické zkušenosti, jež je postupem času promítána pamětí do vzpomínek a asociací, ať už čichových, hmatových, zrakových či jiných. Lze samozřejmě namítnou, jak vysvětlit existenci čísel jakožto abstraktní entit, které rozebírám hned na začátku mé práce. Inu, jednoduše. Každé číslo, které si lze představit, jsme museli nějakým způsobem obsáhnou do své mysli tím, že jsme jej nějakým způsobem smyslově uchopili. Bez takového smyslového počítku si jednoduše nelze nic takového přestavit. Lze tu argumentovat tím, jak je možné, že si člověk představí jednorožce, když nikdy žádného neviděl? Odpověď je nasnadě. Takový jednorožec se v naší mysli ocitl pouze uskupením jednotlivých částí těla individuálních entit či individuí, jež jsou zapotřebí k ustanovení jednorožce do takové podoby, do jaké si ho většina z nás dovede představit. Představíme si jej tak proto, protože jsme ho buď viděli v televizi, matka nám o něm četla či vyprávěla nebo jsme jej jednoduše viděli v dětské knížce. Ať tak či onak, je jasné, že tato představa je pouhým seskupením částí jiných představ.

Jsem tedy přesvědčen, že význam „per se“ je pouhým výtažkem kumulovaných empirických zkušeností. Pokud je tedy naším záměrem dobrat se pravé povahy významu, pak bychom se měli vyhnout nerozumné explikaci této entity, ke které dospíváme prostřednictvím právě onoho významu, a naopak usměrnit úsilí k tomu, co bych, ač nerad, nazval částečně metafyzickým pohledem na význam. Je ovšem pravdou, (a tomu se asi nelze divit) že část mé bakalářské práce by mohla být někým označena za bujarou metafyzickou promenádu. Čili pokud si W. Quine dělal rozpaky s vymežitelností hranice mezi syntetickým a analytickým, pak jsem to já, kdo si dělá rozpaky s tím, kde je hranice mezi metafyzickým a ne-metafyzickým.

7. Použitá literatura

BAKEŠOVÁ, Alena. *Filosofický slovník*. Praha : Knižní klub, 2009. Universum (Knižní klub). ISBN 9788024225821.

CMOREJ, Pavel. *Úvod do logické syntaxe a sémantiky*. Praha : Triton, 2002. Filosofická setkávání. ISBN 807254294x.

DOČKAL, Mojmír. Kompozicionalita. IN: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), [online] CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. [cit. 12.12.2018]

Pavel Materna – Logická analýza přirozeného jazyka, IN: *Youtube* [online]. 7.4.2007 [cit.12-11-2017]

Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=j2eQ_T7S-vw

PEREGRIN, Jaroslav. *Kapitoly z analytické filosofie*. 2. vyd. Praha: Filosofia, 2014. ISBN 9788070074206.

PEREGRIN, Jaroslav. *Úvod do teoretické sémantiky: principy formálního modelování významu*. 2. aktualiz. vyd. Praha : Karolinum, 2003. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 8024606356.

PEREGRIN, Jaroslav, 2003. Dvě úrovně sémantiky. [online] *Filosofický Casopis*, r. 51., č. 4., s. 547 - 565. [cit. 11.4.2018] ISSN 0015-1831.

Dostupné na: <http://jarda.peregrin.cz/mybibl/PDFtxt/443.pdf>.

PEREGRIN, Jaroslav. Možné světy v logice. [online] 2005, s. 10. [cit. 6.7.2018]

Dostupné na: <http://jarda.peregrin.cz/mybibl/PDFtxt/509.pdf>.

PEREGRIN, Jaroslav, 2005. Co je to sémantika? [online]. *Filosofia*, Praha, s. 51-62.

[cit. 10.3.2018].

Dostupné na: <http://jarda.peregrin.cz/mybibl/PDFtxt/499.pdf>.

RACLAVSKÝ, Jiří. *Jména a deskripce: Logicko-sémantická zkoumání*. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2009. ISBN 9788071822776.

RACLAVSKÝ, Jiří, 2006. Co je sémantika. [online] *Filosofický časopis*. r. 54., č. 2., s. 267 – 279. [cit. 6.9.2018] ISSN 0015-1831.

Dostupné na: http://www.phil.muni.cz/~raclavsky/texty/co_je_semantika.pdf

TICHÝ, Pavel a Jaroslav PEREGRIN. *O čem mluvíme? Vybrané stati k logice a sémantice*. Praha : Filosofia, 1996. ISBN 8070070870.